

PRISTANIŠTE SUTORINA U OSMANSKIM DOKUMENTIMA U XIX STOLJEĆU

dr. sci. Emir Demir

Sažetak

Osmansko carstvo je od 1851. godine intenziviralo aktivnosti na podizanju zdravstvenih ustanova i pratećih objekata u cijeloj Rumeliji, a time i u Sutorini, koja je pored Klek-Neuma, predstavljala drugi bosanskohercegovački izlaz na more. Već 1859. godine, nakon završetka pobune, donosi se odluka o gradnji novog karantina i puta do njega. U sljedećoj dekadi je razmatrano da se u Sutorini izgradi dosta jače vojno uporište. 1864. godine karantin biva obnovljen, a naredne godine po prvi put se kao upravnik karantina spominje Rifat efendija. Inače, kao i na Kleku-Neumu, u Sutorini su osim vojnih formacija redovno službovali upravnik karantina, policajci i stražari. U decembru 1869. godine konačno je dovršena gradnja novog karantina, kao što je intenzivirana izgradnja i fortifikacijskih objekata na širem području Sutorine. Naredne godine u Trebinjskom kadiluku i pripadajućoj nahiji Sutorina sprovode se reforme u cilju efikasnije naplate zaostalih i dolazećih poreznih obaveza. Brzim razvojem događaja, već u oktobru 1870. godine osmanska vojska, koja je bila stacionirana u novim objektima, povlači se prema Trebinju. U isto vrijeme, stanovnici sa susjedne austrijske teritorije, odnosno graničnog sela Mokrine, zajedno sa nekim domaćim podanicima devastiraju vojno utvrđenje-kulu u Kruševicama. U konačnici, u Sutorini su bili izgrađeni karantin sa ambulantom, jedna kasarna i policijske karaule. Sve ove činjenice su sadržane u dvadeset šest prezentiranih dokumenata kojima se ovaj rad bavi.

Ključne riječi: Osmanska imperija, Sutorina, Trebinje, Bosna, Hercegovina, objekti, pristanište, karaula, karantin, kasarna.

Uvod

Sutorina, nekada zvana i Šeker-liman, još od 1483. godine bila je pod osmanskom vlašću. Nakon pada Herceg Novog pod Mlečane 1687. godine muslimani su se povukli iz Sutorine u Hercegovinu. Njihova imanja je preuzela mletačka vlastela i neke srpske porodice, ali je ipak

ova teritorija vraćena mirovnim sporazumom.¹ Naime, Karlovačkim mirom iz 1699. godine, a i kasnije Požarevačkim iz 1717. godine, Osmanlije su izgubili dio teritorija Dalmacije, koji je još od početka XVI stoljeća bio u sastavu Bosanskog ejaleta, odnosno Hercegovačkoga sandžaka. Dubrovačka Republika, zbog prethodno čvrstih odnosa i prilično stabilne trgovačke baze u Osmanskom carstvu, odnosno Bosanskom ejaletu, riješila je napraviti kopnene tampon-zone prema Mletačkoj Republici koja je tadašnjim mirovnim sporazumima zadržala teritoriju cijele Dalmacije. Ti prilično uski teritorijalni prolazi do mora, ili enklave, bili su upravo Klek na zapadu i Sutorina na istoku. Venecija je de facto priznala ove enklave kao teritorij Osmanske imperije prihvativši razgraničenje. Od tada su Sutorina i Klek-Neum tretirani 'osmanskim obalom koju zapljuskuje ili oplakuje mletačko more', a zbog međusobnog kopnenog i morskog presijecanja dvije imperije, ove enklave su u političkom i diplomatskom smislu predstavljale prilično konfliktna područja. Refleksije ove kompleksnosti sežu čak i do savremenog doba i utječu na odnose nasljednica teritorijalnih prava.

Također, potkraj 18. i početkom 19. stoljeća prestaje administrativno i političko postojanje dvije republike: Mletačke i Dubrovačke. Za vrijeme kratke vladavine Francuza 1806. godine je preko Dalmacije počelo probijanje putnog koridora, tzv. 'Napoleonove ceste', koja je uprkos protivljenju Osmanlija završena 1812. godine prešavši preko Klek-Neuma i Sutorine. Austrijska monarhija će kasnije u beskonačnim diplomatskim zavrzlamama ove koridore neosnovano svojatati kao dio svoga grunta. Bečkim kongresom 1815. godine Austrija vraća jurisdikciju nad cijelom Dalmacijom nastojeći pred Osmanskim carstvom zadržati pravila reduciranog pristupa bosanskohercegovačkim pristaništima Kleku i Sutorini koja su vladala još za vrijeme Mlečana. Sutorina kao dio Bokokotorskog zaljeva, koji je tada u cjelosti pripadao Austrijskoj monarhiji, bila je također poseban predmet austrijskog interesovanja.

Reduciranje pristupa otvorenom moru na dva uska moreuza, Klek-Neum i Sutorinu, čiji geografski položaj, zemljišna konfiguracija i opća pristupačnost nisu bili idealni za uspostavljanje većih pomorskih pristaništa, dodatno je zakomplikovano agresivnim odnosom Austrijske monarhije i njene dalmatinske uprave koja je na svaki način sprečavala i otežavala

¹ Hivzija Hasandedić, *Muslimanska baština Bošnjaka - II dio: Herceg-Novi i okolina, Vrgorac i okolina, Imotska krajina, Makarsko primorje, Zapadna Hercegovina, Islamski kulturni centar Mostar*, 1999., 27-28. Također, u istoj knjizi navodi sljedeće: „Turci su po zauzimanju Sutorine izgradili veliku vojarnu i džamiju za koju se na zna kada je podignuta i čija je bila zadužbina. Sutješki muslimani su u proljeće 1718. srušili staru i dotrajalu džamiju u Sutorini i na istom mjestu sagradili novu. Radnu snagu i potrebnu građu, drvo i kreč, dao im je Osman-paša Resulbegović koji je lično nadgledao njenu izgradnju. Ustanici su je zapalili i srušili u julu 1875. i nikad više nije obnovljena. Još joj se vide ruševine, a zemljište oko nje nije ničije vlasništvo. Na području Sutorine i Neum-Kleka, kuda je, za turske uprave, Bosanski pašaluk imao jedino vezu s morem, nalazilo se više sela nastanjenih muslimanima i u njima nekoliko džamija. Mi smo utvrdili da su na ovim područjima postojale samo dvije džamije: u Neumu i Sutorini.“

² Galib Šljivo, *Izlaz Bosne i Hercegovine na Jadran, Klek i Sutorina u međunarodnim odnosima 1815. do 1878.* godine, Tešanj, 2001., 33.

pristup pristaništima Klek-Neum i Sutorina. Naime, Austrija je od Venecije naslijedila praksu držanja stražarskih brodova na ulazima Kleka i Sutorine u dometu brodske topništva, prvenstveno u cilju potpune izolacije pristaništa od bilo kakvih trgovačkih aktivnosti, i to pod izgovorom nametanja zdravstvenih i carinskih propisa, te sprečavanja krijumčarenja. Davali su sebi za pravo silom zaustaviti sve nenajavljene osmanske lađe koje se nisu prijavile nadzornom brodu usidrenom na ulazu u zaljeve. Također, Austrija je 15. novembra 1820. godine u tzv. 'Oznanjenju' monopolizirala trgovinu solju i duhanom na svom dijelu Jadranskog mora, a taj jednostrani čin je koristila da zabrani bilo kakvu trgovinu i na osmanskom dijelu obale istog mora. Austrija se pravdala tezom da je naslijedila gospodstvo na moru od Venecije, da je to pravo staro preko pola vijeka i da vode koje oplakuju enklave imaju status zatvorenog mora (*mare clausum*).

Vrhunac nesporazuma između dva carstva oko Kleka i Sutorine trajao je između 1849. i 1853. godine. Iskrcavanje novog bosanskog namjesnika Hajredin-paše 1850. godine u Sutorini-Njivicama sa još hiljadu vojnika, Austrija je tumačila eskalacijom kojom se želi promijeniti postojeći status bosanskih enklava, na koji je reagirala protestnim notama i kojeg je uzela kao alibi za daljnje pritiske za njihovo otkupljivanje, ili u najmanju ruku, konačno priznavanje statusa quo. Zategnuta situacija vodila je ka gotovo konačnom prekidu diplomatskih odnosa i potencijalnom ratnom sukobu. Ipak je, na kraju, Visoka Porta dala saglasnost na pridržavanje dogovora po tačkama koje je predložio Lajningen, ali bez zvaničnog potpisivanja sporazuma i konačnog utvrđivanja statusa quo, već samo priznanja 'statusa quo radi izbjegavanja sukoba'. U praksi je to značilo da će se ova pristaništa koristiti samo po potrebi i uz odobrenje Austrije, da ni austrijski brodovi neće imati pravo uploviti u njih, kao i da će Austrija nastaviti koristiti vojne kopnene puteve preko enklava. Osmansko carstvo je, misleći na svoju budućnost, već od 1851. godine intenziviralo dalje aktivnosti na podizanju zdravstvenih ustanova i pratećih objekata u Rumeliji, a time i u Klek-Neumu i Sutorini. Akif efendija 1852. godine već imenovan za prvog upravnika karantina u samoj Sutorini. Iz priloženih dokumenata se jasno vidi da na početku nije postojao adekvatan prostor za smještaj karantina i osoblja, pa se pristupilo smao privremenom unajmljivanju potrebnih objekata.

Područje Sutorine je bilo često izloženo iznenadnim upadima crnogorskih i hercegovačkih ustanika-razbojnika. Dozvole za iskrcavanje vojske i naoružanja su sve više tražene i više odobravane od Austrije zbog ustanka iz 1857. godine. Nakon završetka pobune,

³ Šljivo, nav. djelo, str. 46.

⁴ Šljivo, nav. djelo, str. 175.

⁵ Šljivo, nav. djelo, str. 248.

⁶ Pod pojmom karantina se misli na mjesto iskrcavanja putnika, roba i životinja koji se prevoze pomorskim putevima, a zatim njihov pregled i eventualno određivanje kraćeg ili dužeg zadržavanja, a sve u cilju sprečavanja širenja zaraznih bolesti. Puni karantin je mogao trajati i do četrdeset dana. Izvor: Ali Cevat, *Memâlik-i Osmaniye'nin tarih ve coğrafya lûgatı*, Dersaadet Istanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1313. H.

već se 1859. godine lokalno stanovništvo u Sutorini privremeno vratilo u lojalnost, pa je tada donesena odluka o gradnji novog karantina s prethodnim probijanjem puta do lokacije na kojoj je odlučeno da se gradi. U sljedećoj dekadi je stanje bilo dosta mirnije, relaksirani su i odnosi sa Austrijom, te je 1863. godine razmatrano da se u Sutorini izgradi dosta jače vojno uporište. Međutim, Austrija je to tumačila odstupanjem od okvirnog sporazuma. Slične aktivnosti su poduzimane i na Klek-Neumu gdje je već 1861. godine razmatrana izgradnja mega vojnog kompleksa, od kojeg se odustalo zbog nepostojanja saglasnosti Austrije i finansijske krize u Osmanskom carstvu. Ipak, 1868. godine su isposlovane i saglasnosti, te je obimnija gradnja pokrenuta na Klek-Neumu, što nije bio slučaj u Sutorini.⁷ Kako rekosmo, Sutorina je bila dosta nestabilnije područje na kojem je živjelo pretežno pravoslavno stanovništvom, koje je u saradnji s Crnogorcima i domaćim buntovnicima - razbojnicima po svaku cijenu nastojalo umanjiti ili u potpunosti anulirati uticaj Osmanlija. Tako se, naprimjer, pojavljuje i jedan dokument iz 1863. godine u kome domaće stanovništvo tvrdi da su na imovini nasljednika Hasan-bega Resulbegovića, tj. na mjestu kule Hasan-bega, navodno prethodno bila pravoslavna crkva i groblje, te da crkvu žele ponovno graditi. Tako su na istoj lokaciji neosnovano počeli ukopavati i svoje umrle ciljano želeći time, kako se može zaključiti, umanjiti osmanski utjecaj u Sutorini atakom na državne institucije. Indikativno je, također, da je Hasan-begova imovina, koja se sastojala od četiri objekta, već prethodno spaljena u naletu ustanika-razbojnika. Karantin biva obnovljen 1864. godine, a već naredne godine prvi put se kao njegov upravnik spominje Rifat efendija, koji će ostati na toj poziciji sve do austrougarske okupacije. Inače, kao i na Kleku-Neumu, u Sutorini su osim vojnih formacija redovno službovali upravnik karantina, policajci i stražari, što je jasno evidentirano u godišnjacima Bosanskog vilajeta, zvanim 'Salname', od 1868. do 1878. godine.⁸ U decembru 1869. godine konačno je dovršena gradnja novog karantina u Sutorini, te se naredne godine u Trebinjskom kadiluku i pripadajućoj nahiji sprovode reforme u cilju efikasnijeg naplaćivanja zaostalih i dolazećih poreznih obaveza. U isto vrijeme intenzivirana je izgradnja i fortifikacijskih objekata (kula i karaula) na širem području Sutorine. Osmanska vlast tada nastoji održati mir i stabilnost pregovarajući sa Crnogorcima i domaćim podaništvom.

Međutim, brzim razvojem događaja, već u oktobru 1870. godine osmanska vojska, koja je bila stacionirana u novim objektima u Sutorini, pozvana je da se zbog unutrašnjih nemira povuče

⁷ Opširnije o ovome i drugim pojedinostima pogledati u knjizi: Emir Demir, *Bosanskohercegovačko pristanište Klek-Neum u osmanskim dokumentima 1859-1876*, Fondacija za podršku naučnoistraživačkom radu i obrazovanju „Spektrum“ Sarajevo, 2023; kao i naučnom radu pod naslovom: Emir Demir, *Osmanske građevine na Klek-Neumu u XIX stoljeću*, časopis „Hercegovina“ – izdanje Muzej Hercegovine u Mostaru, 2023.

⁸ *Bosna ve Hersek Vilayeti Salnamesi*, za 1868, 1871, 1874, 1875 i 1878. g.; Vilajetska uprava Bosanskog vilajeta, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo. Signature: 811/868, 871, 874, 875 i 878.

⁹ Hivzija Hasandedić, *Muslimanska baština Bošnjaka - II dio*, 28.

prema Trebinju. Tada su stanovnici susjednih Mokrina, zajedno sa nekim domaćim podanicima, devastirali vojno utvrđenje - kulu u Kruševicama povodom čega su razmijenjene diplomatske note i provedena istraga s ciljem nadoknade štete i kažnjavanja počinilaca. U konačnici, u Sutorini su bili izgrađeni karantin sa ambulantom, kasarna i policijske karaule. Također, Hivzija Hasandedić u knjizi *Muslimanska baština Bošnjaka II* dio spominje i sutorinsku džamiju koja je postajala do 1875. godine, a njeni ostaci bili su vidljivi i 1932. godine.⁹ Međutim, kroz dokumente obrađene u ovoj knjizi, sutorinska džamija se, za razliku od zvaničnih osmanskih dokumenata koji tretiraju gradnju neumske džamije, eksplicitno ne spominje.

Pretposljednji dokument potječe iz 1875. godine i u njemu se zahtijeva slanje i zadržavanje vojnih snaga u Sutorini. Poslije ove godine se više ne pojavljuju osmanski dokumenti o ovom pristaništu, jer je već u to vrijeme otpočeo hercegovački ustanak koji je trajao do austrougarske okupacije 1878. godine. Također, vrlo je važno napomenuti da se zbog daleko manje potrebe uplovljavanja osmanskih brodova u pristanište Sutorina, vjerovatno zbog nepostojanja adekvatne putne komunikacije ka unutrašnjosti Hercegovine, za razliku od Klek-Neuma, može naći veoma mali broj dokumenata koji tretiraju ovu tematiku. Područje Sutorine danas zvanično ne pripada Bosni i Hercegovini, već Crnoj Gori. Oko stvarnih okolnosti u kojima je Bosna i Hercegovina izgubila ovaj izlaz na more ne postoje precizniji dokazi. Banovinskim preustrojem Kraljevine Jugoslavije 1929. godine iscrtane su granice novih unutrašnjih administrativnih jedinica prema kojima je Sutorina pripala Zetskoj banovini. Najizvjesnije je da je političko rukovodstvo iz BiH pri preuređenju Jugoslavije na temeljima Zakona AVNOJA-a iz 1945. godine ignorisalo pitanje povrata Sutorine.¹⁰

U ovom radu je hronološki poredano dvadeset šest dokumenata preuzetih iz Osmanskog odjela Državnog arhiva Republike Turske u Istanbulu. Osim prijevoda, za svaki dokument je urađena i transkripcija na latinicu, ali je zbog obimnosti transkripcija dužih dokumenata skraćena. Posljednji dokument iz ovoga niza predstavlja zemljoposjednike u Sutorini u periodu između 1865-1875. godine, a shodno Osmanskoj katastarskoj evidenciji iz tog perioda. Također, pri prijevodu su navedeni samo datumi prema gregorijanskom kalendaru, dok su u originalnim dokumentima zabilježeni kao hidžreški ili tzv. rumijski. Kako se sadržaj ne bi ponavljao, jer je jako sličan, ciljano je iz svakog dosijea izvršen odabir dokumenata koji sadrži najviše podataka o zadanoj temi. Također, treba znati da danas dostupni diplomatski dokumenti predstavljaju manji dio aktivnosti i korespondencije vezanih za ovu tematiku. Sadržaj pojedinih dokumenata nekima će možda u prvom čitanju biti malo teže razumljiv, jer isti vrlo često predstavljaju koncepte za zvanične dopise, prijevode i telegrafske poruke, čijem se stilskom i jezičkom

¹⁰ Muriz Spahić i ostali, *Sutorina – uzurpirani geografski teritorij Bosne i Hercegovine*, Acta geographica Bosniae et Herzegovinae, posebno izdanje Sutorina, 2015., 10-11.

uređenju po naravi nije pridavala posebna pažnja. Sadržaj svakog dokumenta je koncizno sažet u vidu naslova, pa bi oni redoslijedom izgledali ovako:

DOKUMENT I

Uspostavljanje karantinskog sistema u Rumeliji i Hercegovini - septembar 1851.

DOKUMENT II

Austrijski manevri za sprečavanje pristupa osmanskih brodova Sutorini - april 1852.

DOKUMENT III

Uspostavljanje karantinskih službi na Klek-Neumu i Sutorini - septembar 1852.

DOKUMENT IV

Imenovanje službenika karantina na Klek-Neumu i Sutorini - oktobar 1852.

DOKUMENT V

Povrat pobunjenika Sutorine u lojalnost Osmanskoj imperiji - septembar 1859.

DOKUMENT VI

Odluka o gradnji puta do lokacije karantina na Sutorini - decembar 1859.

DOKUMENT VII

Novi plan za izgradnju objekata u Sutorini - juni 1863.

DOKUMENT VIII

Pokušaj gradnje crkve na mjestu kule Hasan-bega iz Trebinja - septembar 1863.

DOKUMENT IX

Obnova karantina u Sutorini i imenovanje novog upravnika - mart 1864.

DOKUMENT X

Nova imenovanja i određivanje plaća službenicima karantina u Sutorini - mart 1865.

DOKUMENT XI

Zahtjev za povrat otuđenih predmeta od osmanskih vojnika u Sutorini - maj 1865.

DOKUMENT XII

Ponovljeni zahtjev za povrat otuđenih predmeta od osmanskih vojnika u Sutorini - novembar 1865.

DOKUMENT XIII

'Status quo' i zabrana trgovine preko Sutorine - mart 1866.

DOKUMENT XIV

Završetak izgradnje novog objekta karantina u Sutorini - decembar 1869.

DOKUMENT XV

Napori za uspostavljanje poreznog sistema u Sutorini - maj 1870.

DOKUMENT XVI

Intenzivna gradnja objekata u Sutorini - juni 1870.

DOKUMENT XVII

Očuvanje mira s Crnogorcima i lokalnim stanovništvom - avgust 1870.

DOKUMENT XVIII

O mogućem kršenju 'statusa quo' u Sutorini - oktobar 1870.

DOKUMENT XIX

Prebacivanje vojnih snaga iz Sutorine u Trebinje - oktobar 1870.

DOKUMENT XX

Obnova devastirane karaule u Sutorini - novembar 1870.

DOKUMENT XXI

Dostavljanje skice i procjene troškova obnove karaule u Sutorini - juli 1871.

DOKUMENT XXII

Ispitivanje činjenica o devastaciji karaule u Sutorini - septembar 1871.

DOKUMENT XXIII

Formiranje komisije za procjenu štete na osmanskoj karauli u Sutorini - januar 1872.

DOKUMENT XXIV

Neosnovano potraživanje odštete za objekte u Sutorini - juli 1872.

DOKUMENT XXV

Urgencija za slanje vojnih snaga u Sutorinu - oktobar 1875.

DOKUMENT XXVI

Sutorinski zemljoposjednici u osmanskom katastru 1865-1875.

DOKUMENT I

-septembar 1851.-

Uspostavljanje karantinskog sistema u Rumeliji i Hercegovini

Maršalu Vojne uprave osmanske artiljerije;

U Osmanskoj imperiji su pod sultanskim okriljem u većini mjesta provedene uredbe o karantinima. Tako na području Albanije danas imaju upravnici karantina, počevši od Drača, tvrđave Lješ i Ulcinja, sve do Hercegovačkog sandžaka u kojem se nalaze dva moreuza Sutorina i Klek, što je evidentno iz izvještaja pomorskih oficira i rasporeda prikazanog na karti. U tom smislu, za osnivanje uprava karantina obavezuje se provesti odabir odgovarajućih osoba, i to dalje primjenjivati, tako što će im se odrediti plaće i za njihovo postavljenje zatražiti zvanično odobrenje. Tim povodom se ovo pitanje prosljeđuje državnoj vlasti i Visokom vijeću na prihvatanje, uz traženje krajnjeg odobrenja od neprikosnovene sultanske instance. Volja je to

pronicijlivog Padišaha, koji je ovo zamislio i dekretom objavio. Zato, neka obavezno pristupe izvršenju ovog visokog dekreta. 12. zul-kadeta 1267. po H/18. septembar 1851. godine.

[Karantina nizâmâtının sâye-i me'âlî-vâye-i hazret-i şehinşâhide memâlik-i mahrûse-i cenâb-ı Şâhânenin ekser-i mahallerinde icrâ olunduğu misillü Arnavutluk kıt'asında kâin olub el-yevm karantina me'mûru bulunan Draç'dan bed'en olunarak Leş kalesi ve Ülgün nâm mahaller ile Hersek sancağı dâhilinde vâki' Sutorina ve Kılık (Kınık) boğazlarına iş'âr-ı müşîrileri ve tanzîm olunan haritada gösterlidiği cihetle karantina mahalli ihdâsiyle müdürlikleri içün...]¹¹

DOKUMENT II

-april 1852.-

Austrijski manevri za sprečavanje pristupa osmanskih brodova Sutorini

Uvaženi gospodine,

pod komandom brata poštovanog austrijskog monarha u pristanište Sutorina, koje se nalazi u Hercegovačkom sandžaku, uplovilo je dvanaest vojnih brodica. Također, najstariji sin uvaženog ruskog monarha Konstantin nalazi se prerušen na istim plovilima. Skadarski mutesarif, uvaženi paša, poslao je dva spisa na uvid ministarstvu u vidu predstavke. Šire se glasine da je navodno povod ovog dolaska da se brodovi Osmanske imperije koju budu tamo poslani spriječe da uplove, što situaciji daje dodatnu dimenziju. Na ovom području se nalazi teritorija Osmanske imperije i pristup brodova vodama ove imperije ne može biti blokiran, što je sasvim evidentno. Također, daje Vam se na znanje da se za rješavanje ove vrste problema na pristaništima Sutorina i Klek već obavljaju pregovori sa Austrijskom monarhijom. Ovaj dokument sada ne sadrži nikakvo rješenje. Isti je s obrazloženjem numerisan, uvaženi gospodine. 5. april 1852. godine.

Predstavka odanih sluga

U okrilje dostojno poštovanja pristigao je ovaj dokument uvaženog ministarstva i uzet je u razmatranje u prisustvu poštovanog njegovog veličanstva Padišaha. Za rješavanje ove vrste problema na spomenutim pristaništima izdaje se visoka sultanska naredba kojom se pokreću procedure. Spomenuti spisi se ponovo vraćaju ministarstvu. O ovom pitanju konačnu odluku donosi onaj ko je nadležan. 6. april 1852. godine.

[Avusturya İmperatoru hazretlerin biraderi kumandasında olarak Hersek Sancağında olan Sutorina limanına ufak tefek on iki kıt'a sefâin-i harbiyesi gelmiş

¹¹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.MVL. 45.15.

*ve Rusya imperatoru hazretlerinin büyük oğlu Konstantin dahi tebdîl olarak mezkûr sefinelerin içinde bulunduğuna dâir İškodra mutassarıfı devletlü Paşa hazretlerinin tevarüd eden iki kıt'a tahrîrâtı meşmûl-ı nazar-ı 'âlî buyurulmak üzere 'arz ve takdîm kılınmış ve bu gelişe gûyâ taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den...]*¹²

DOKUMENT III

-septembar 1852.-

Uspostavljanje karantinskih službi na Klek-Neumu i Sutorini

Izvjestaj

Husni efendija

Posljednjeg dana zul-kadeta 1268. po H/15. septembra 1852. godine.

Na moreuzima Klek i Sutorina, koji su u sastavu Hercegovačkog sandžaka, uvode se karantini. Na Kleku je za upravnika imenovan Sulejman efendija uz plaću od 1.500 groša, a u Sutorini Akif efendija uz 1.250 groša sve dok traje njihovo službovanje. Prema visokom dekretu koji je izdat, njima je upućen i poziv da preuzmu funkcije. Dok se, kako je pojašnjeno, na odgovarajućem mjestu ne uspostave karantin i prostor za predkaratinski pregled, oni će na prikladnim mjestima za obavljanje službe pronaći i u najam uzeti objekat, i to uz jasno predočeni iznos i slanje izvještaja. Kako se u visokom dekretu jasno definiše, za njihove saradnike se određuju sljedeći iznosi: dvojici pisara¹³ - onome na Kleku 400, a u Sutorini 300 groša. Zatim, četverici policijskih službenika po 150, odnosno ukupno 600 groša za plaće, na temelju čega će svi biti odabrani i imenovani. Dvojici spomenutih upravnika, od početka imenovanja na upravnička mjesta do dolaska u službu, dodjeljivat će se pola predviđene plaće, a od dolaska u službu će im za svaki mjesec biti obračunat puni iznos. Plaće pisara/evidentičara će se, također, isplaćivati od datuma stupanja u službu. O tome će po dolasku uvaženoj strani maršala Uprave osmanske artiljerije biti sastavljen i dostavljen dopis. Nakon što dvojica upravnika stupe u službu obavljajući dužnost na licu mjesta, upravniku karantina na Kleku će se za najam smještaja, koji je odabran na odgovarajućem mjestu, davati 15 groša. Njegove saradnike je obavezno imenovati: jednog pisara i četiri policijska službenika; odnosno jednog pisara i jednog policijskog službenika od 15. marta 1268. godine/27. marta 1852. godine i tri policijska službenika od početka aprila iste godine/27. aprila 1852. godine. Za imenovanje upravnika karantina u Sutorini, unajmljen je smještaj u iznosu od 30 groša, te za jednog pisara i četvericu policijskih službenika, također od početka aprila iste 1268./1852. godine, izvršen je odabir i imenovanje s

¹² T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, İ.HR.00084.004097.005.001.

¹³ Tj. katib, čato, evidentičar.

istim iznosom plaća. Vijeću spomenutog sandžaka, njegova ekselencija Upravnik osmanske artiljerije, dostavio je pisani dokument uz dva izvještaja koji se odnose za završetak iste procedure revidiranjem izdanih odrednica. Odlučeno je da se pri novom uspostavljanju karantina na moreuzima Klek i Sutorina, upravniku na Kleku dodijeli 1.500, a u Sutorini 1.250 groša, pisaru na Kleku 400, a u Sutorini 300 groša. Za svakog od četverice policajaca uz po 150 groša obaviti će se imenovanje, to jest uz ukupnu plaću od 600 groša, a sve prema volji sultanske vlasti. Također, ova odluka se odnosi za period imenovanja upravnika Sulejmana efendije na Kleku i Akif efendije u Sutorini. Uvaženi hercegovački valija je u tom smislu obavio korespondenciju u kojoj se navodi da je za boravak upravnika karantina na ovakav način mjesečno određeno do 50 groša na ime iznosa najma, i to iz kase lokalnih finansija, čije je izvršenje prema sadržaju izvještaja prihvaćeno. Za spomenute karantine obavljeno je imenovanje pisara i policijskih službenika iz lokalne zajednice. Shodno datim smjernicama, spomenuti iznosi izdataka na ime pristojnog najma smještaja u karantinu Klek mjesečno iznose 15, a u karantinu Sutorina 30 groša. Od početka naznačenih datuma iz kase spomenutog sandžaka, mjesec za mjesec, isplaćivat će se troškovi, koji će se potom predložiti u finansijskim knjigama s iskazanim imenima. U tom smislu, uvaženom valiji će se sastaviti izvještaj Finansijskog ureda, a o čemu će pismeno obavijestiti i Zdravstveno vijeće. Pravdanje rashoda treba prikazati na rubu izvještaja. Na način kako je zapisan, proračun je usklađen sa izdatom odlukom ministarstva. Sada se traži pokretanje realizacije.

*[Hersek sancağına tâbi' Kılık (Kınık) ve Sutorina boğazlarına ihdâs olunan karantinalardan mezkûr Kılık boğazına bin beş yüz gurûş ma'âşla Süleyman Efendi ve Sutorina boğazına bin iki yüz elli gurûş ma'âşla Akif Efendi müdür ta'yîn olunarak me'mûriyetlerini hâvî buyurulan emr-i 'âlî-i i'tâ ve kendüleri ol tarafa i'zâm kılındığı beyânıyla ilerüde münâsib-i mahalde tahaffuzhâne ve parletorya inşâsına değin şimdilik bunlar için ifâ-yı me'mûriyet idecek münâsib-i mahallerin tedârük ve istîcârıyla mikdâr-ı bedelini mübeyyin mazbatasının irsâli ve emr-i 'âlî-i mezkûrda...]*¹⁴

¹⁴ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, C.SH . 24.1167. Dokument je Osmanskom arhivu datiran na 1265., ali se u sadržaju spominje jedino 1268. hidžretska godina.

DOKUMENT IV

-oktobar 1852.-

Imenovanje službenika karantina na Klek-Neumu i Sutorini

Milostivi i poštovani gospodine,

Ministarstvu finansija je na razmatranje dostavljen izvještaj na čijem kraju se nalazi zabilješka Visokog vijeća. Naime, za boravak upravnika Kleka i Sutorine u Hercegovačkom sandžaku neophodno je iznajmiti smještaj u mjesečnom iznosu od četrdeset pet groša. Uz to, za službene pisare i policijske službenike spomenute karantine potrebno je odrediti plaće koje će se namirivati iz ejaletske kase. U tom smislu za pokretanje obavezne procedure, spomenutom ministarstvu je prosljeđena napomena. Kada se radi o ovom pitanju, kako Padišah bude htio i kakvu odluku donese, tako će se i postupati. Dopis je uz obrazloženje numerisan, 13. muharema 1269. po H/27. oktobra 1852. godine.

Predstavka podređenih;

Dopis ministarstva, ukrašen izrazima posebnog respekta, dat je uz spomenuti izvještaj na uvid Sultanu. Shodno pisanom prijedlogu vezira, spomenuti iznos plaća će se zajedno namirivati iz ejaletske kase. U tom smislu, procedura i odluka spomenutog ministarstva prema odluci Sultana tretiraju se kao visoka potreba. Spomenuti izvještaj je ponovo upućen na ured Velikog vezira. Naredba i dekret o ovom pitanju pripadaju onome ko je nadležan, 15. muharema 1269. po H/29. oktobar 1852. godine.

*[Mâliye Nezâret-i Celîlesi'nin manzûr-ı 'âlî-i buyurulmak için takdîm kılınan takrîri zeyline Meclis-i Vâlâ'dan işâret olunduğu vecihle Hersek sancağına tâbi' Klîk ve Sutorina müdürleri ikâmetine muktezâ hâneler icâresi olan şehriye kırk beş gurûşun dahi mezkûr karantinalara ta'yîn olunan kâtib ve gardiyan-ı ma'âşlarıyla beraber emvâl-ı eyaletden i'tâsı zımında icrâ-yı icâbının nezâret-i müşariün-ileyhaya havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vecihle irâde-i seniyye-i hazret-i padişahi müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim. Fî 13 Muharreem sene 1269...]*¹⁵

¹⁵ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, İ.MVL. 250.9166.

DOKUMENT V
-septembar 1859.-

Povrat pobunjenika Sutorine u lojalnost Osmanskoj imperiji

Visoki dopis za Jusuf-agu u Hercegovini

Stanovnici nahija Banjani, Zubci i Sutorina, kako se navodi u informacijama, počeli iskazivati pokornost i poslušnost. Prispjeli su spisi koji svojim sadržajem govore da su spomenuti stanovnici završili sa pritužbama i prihvatili put lojalnosti. Zahvaljujući blagoslovljenom uticaju Padišahove osmanske vlasti, a prema uputama za aktivnosti koje nalažu uspjeh, počele su stizati pohvale. Neznalicama koje su još drže buntovništva ponuđene su amnestija i sigurnost. Božijom dobrotom očekuje se povratak prethodne sigurnosti i stabilnosti. Ovaj dopis se šalje u smislu obrazloženja stanja. 26. septembar 1859. godine

*[Banyan ve Zubçe ve Sutorina nahiyeleri ahalîsinin 'arz-ı itâ'at ve inkiyâda başlamış oldukları ifâdesine dâir tevarüd eden tahrîrât-ı şerîfeleri me'âli ma'lûm-ı mühîbbi oldu ahâlî-i merkûmenin harekât-ı vâki'a-ı şekavetkârânededen ferâgatle bu sûretle semt-i mutâva'ata meyl etmeleri tâli'-i ferhunde-metâli' hazret-i padişahî-i âsâr-ı celîlesinden olarak iş'âr-ı keyfiyetin vâki' olan himmetleri dahi müstelzim-i mahzûziyet olmasıyla senâ-yı cemîlleri tezkâr kılındığı ve henüz ısyânda devâm eden cehelenin dahi müteşebbis ve emr-i 'afv ve emân olarak ve bi lütfhi Te'âlâ karîben oraların emniyet ve asâyîşi rekz-i sâbıkına 'avdet eyeleceği müsted'â bulunmuş idüğü beyânıyla şukka. 28 Safer 1276]*¹⁶

DOKUMENT VI
-decembar 1859.-

Odluka o gradnji puta do lokacije karantina na Sutorini

Dopis Glavnoj komandi Osmanske vojske;

U karantin Sutorina će biti poslana osmanska zastava koja će biti podignuta, a za mjesto karantina odabrana je lokacija za čiji put treba utrošiti 28 hiljada groša, o čemu je odluka i donesena. Od uvaženog generala Derviš-paše su sa spisima prispjele karta i nacrti. U dopisu koji je poslan od strane uvaženog ministarstva navodi se da su karte i nacrti nakon prispjeća pogledani, te da shodno sadržaju istog dokumenta treba poduzeti konkretne postupke. U tom

¹⁶ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00307.00016.001.

smislu, da bi se sačinio odgovor spomenuti spisi se vraćaju. Odluka o ovom pitanju je Vaša, gospodine. 3. decembra 1859. godine.

*[Sutorina karantinahânesine rezk olunacak sancağın mahalline gönderildiğine ve karantina yeri ittihâz olunmak üzere inthâb edilen mahall ile tesviyesi lâzım gelen tarîkin yirmi sekiz bin bu kadar gurûş masrafla inşası kararlaştırılmış olduğuna dâir ferîk se'âdetlü Dervîş Paşa hazretlerin vürûd eden tahrîrâtıyla harîta ve resimlerin irsâl buyurulduğu mütezzamın-ı resîde-i dest-i ibcâl olan tezkere-i 'aliyye-i asafânleri meâli ma'lûm-ı senâveri olarak mezkûr harîta ve resimlerin bi'l-vusûl görülmüş ve siyâk-ı iş'âra göre hareket oluna yolunda olduğundan îcâbı vecihle cevâb-ı tahsîni tastîr buyurulmak için tahrîrât-ı mezbûre i'âde kılınmış olmağla bu bâbda irâde efendimindir. Fî 8 Cumâdelûlâ 1276]*¹⁷

DOKUMENT VII

-juni 1863.-

Novi plan za izgradnju objekata u Sutorini

Telegrafska poruka uvaženom hercegovačkom vojnom zapovjedniku Abdi-paši
Urgentno šifrovano sastavljeno

Postoji plan da se u Sutorini izgradi jedno jače utvrđenje. Od austrijske ambasade stigla je obavijest u kojoj se navodi da je izgradnja utvrđenja u suprotnosti sa prethodnim odlukama. Pošto se shodno obavijesti navodi da plan nije originalan, i da se prema originalnom, ukoliko postoji, ne postupa, očekujemo Vaš konačan odgovor.“ 9. juni 1863. godine
Şefik

*[Sutorina'da müstahkemce bir kal'a-ı inşâsı tasavvur olunmakda olduğu Avusturya sefâreti tarafından ifâde olundu ma'lûm olduğu üzere orada istihkâm yapılmış mugâyir-i karâr-ı sâbık olduğundan mervî olan tasavvurun aslî olup olmadığından iş'ârına ve aslî var ise bi't-ta'tîl buradan cevâba intizâr olunmasına buyurmaları mütemennâdır. Fî 21 Zilhicce sene 1279 ve fî 26 Mayıs sene 1279. Bende Şefik]*¹⁸

¹⁷ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00316.00073.001.

¹⁸ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.NZD.00669.00072.001.

DOKUMENT VIII

-septembar 1863.-

Pokušaj gradnje crkve na mjestu kule Hasan-bega iz Trebinja

Uvaženoj instanci revizora-inspektora;

Cijenjeni gospodine, mještani Sutorine tvrde da je na mjestu na kome je prethodno bio smješten karantin, navodno, u stara vremena bila crkva. Tako je ponovno započeta gradnja crkve, ali je zasada to i spriječeno, iako su već prema informacijama obezbijedili kreč i ostali građevinski materijal. Ukoliko ne budu poštovali zabranu i počnu s izgradnjom, kako će trebati postupiti? Na spomenutoj lokaciji je bila smještena kula kao privatno vlasništvo Hasan-bega iz Trebinja, pa stoga, kako se navodi u informacijama, njegovi nasljednici ne bi bili samo protiv da se pravi crkva, već i bilo kakav objekat. Iz spisa koji su prispjeli iz Trebinjskog kajmakamluka izdvojen je jedan dokument koji Vam se dostavlja. U njemu stoji da ta lokacija graniči s teritorijem Austrijske monarhije, pa, prema tome, sve dok državna vlast obavlja istragu i prikuplja informacije i dok se ne donese visoka naredba, gradnja tamošnje crkve neće biti moguća, i to im treba saopštiti odgovarajućim riječima. Spomenutom kajmakamluku je dostavljen odgovor. Iako su isti ustrajni u namjeri da grade crkvu, lokacija pripada nasljednicima prethodno spomenutog preminulog, te isti nasljednici ne daju saglasnost za gradnju. Iz jednog od prethodno dobijenih dopisa od Salih efendije saznaje se da su Sutorinjani na toj lokaciji već ukopali jednog ili dva svoja umrla, također tvrdeći da je tu nekada bilo i hrišćansko groblje. Postavlja se pitanje kako postupati i šta činiti? Očekuje se urgentan odgovor od uvažene visoke instance. Krajnja odluka o ovom pitanju pripada onome ko je nadležan. 9. septembar 1863.

Hercegovački mutesarif

Es-Sejjid Džavid Ahmed

[Sutorina'da mukaddemâ karantinahânenin olduğu mahalde eski vakitde kilise olduğu Sutorina ahâlisi tarafından iddi'â olunarak yine mahall-i mezkûra kilise inşâsına mübâşeret etmiş ve şimdilik men' olunmuş ise de bunlar kireç ve sâir levâzımâtını tedarük eylemiş oldukları beyânıyla ba'demâ memnû'iyeti dinlemeyübdde inşâsına mübâşeret ederler ise ne vecihle mu'âmele olunmak lâzım geleceği ve mahall-i mezkûr Trebineli müteveffâ Hasan Bey'in kalesi mahalli olarak mülkü olmak hasebiyle kilise değil hâne inşâsına bile veresesinin râzî olmadıkları ifâdesine dâir..]¹⁹

¹⁹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, TŞRBNM. 00028.00032.003.

DOKUMENT IX**-mart 1864.-****Obnova karantina u Sutorini i imenovanje novog upravnika**

Naredba Hercegovačkom mutesarifu, 31. marta 1864. godine

Prethodno su se na Sutorini desili događaji tokom kojih je u požaru izgorio karantin. Za njegovu ponovnu gradnju u prvobitnoj veličini i izgledu neophodno je uraditi nacрте i napraviti obračun troškova. Ovoj strani je poslan dopis od uvaženog Ministarstva zdravstva kojim se Rifet efendija uz još jednog policijskog službenika imenuje za upravnika u tamošnjem karantinu. Tim povodom su pozvani u Mostar da bi se sagledalo odgovarajući način za gradnju ovog karantina. Spomenuti efendija je uz konsultacije uradio nacrt i pridržavajući se pravilnika u preglednom defteru pripremio kalkulaciju troškova. Nakon svega ovoga, postupat će se u skladu s dopisima. Zahtijeva se slanje upravnika sa policijskim službenikom i njihovo trenutno zadržavanje u Mostaru. U tom smislu je sačinjen ovaj dokument.

[Sutorina'da mukaddemâ mevcûd Karadağ vukû'âtı esnâsında muhterik olmuş olan karantinahânenin hey'et-i asliyyesi üzere inşâsı lâzım geleceğinden resmini tanzîmi ve mikdâr-ı mesârifinin keşfi ile bu tarafa irsâl ve iş'ârı umûr-ı sıhhiyye nezaret-i celîlesi tarafından inhâ olunub oraya ta'yîn kılınan karantina müdiri Rifat Efendi ile bir nefer gardiyan dahi bu kere Mostar'a i'zâm olunduklarından...]²⁰

DOKUMENT X**-mart 1865.-****Nova imenovanja i određivanje plaća službenicima karantina u Sutorini**

12. marta 1865. godine

Hakki

U Hercegovačkom ejaletu nalazi se Sutorina u kojoj je smješten karantin, a čiji je upravnik Rifat efendija. On mjesečno prima 1.250, a njegov pisar 300 groša. Četverica policajaca primaju po 150, odnosno svi ukupno 600 groša kao plaću. Također, za najam objekta karantina daje se 300 groša, što je sve evidentirano. U cilju okončanja procedura, spomenutim povodom je, u smislu podsjećanja, Uredu za finansije dostavljena obavijest za izdavanje rješenja.

²⁰ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00492.00087.002.

*[Hersek Eyâleti'nde kâin Sutorina karantinası müdürü Rifat Efendi'nin şehriye bin iki yüz elli ve kâtibinin uç yüz dört nefer gardiyanın yüz ellişerden altı yüz gurûş ma'âşları ve şehriye otuz yüz gurûş karantina icârı olduğu mukayyed olmasıyla meâl-i inhâya nazaran husûs-ı mezbûrun li ecli't-tezkkür Dîvân-ı Muhâsebât'a havâle buyurulması bâbında fermân.]*²¹

DOKUMENT XI

-maj 1865.-

Zahtjev za povrat otuđenih predmeta od osmanskih vojnika u Sutorini

Uvaženoj strani Ministarstva vanjskih poslova;

Predstavka odanih sluga;

Angažirani vojni oficiri poslali su uvaženom ministarstvu izvještaj u koji je uvažena strana uskoro i imala uvid. Prije nekoliko godina Osmanska vojska, koja je stacionirana u pristaništu Sutorina, našla se u obruču od strane pobunjenika. Napuštajući utvrđenje na spomenutom pristaništu, bili su prisiljeni preći na teritoriju susjedne Austrijske monarhije kod Kastelnuove/Herceg Novog. Kada su trebali biti prebačeni na teritoriju Osmanske imperije, od strane austrijskih službenika zatraženo je da predaju oružje, što je i učinjeno. Potom je pretor Kastelnuove preuzeo vojsku i rečeno im je da uzmu svoje oružje. Tada je uočeno da nedostaju tri posrebrana para pištolja, kao što su nedostajali još neki pištolji, a sa noževa je skinuto srebro. Ne prihvatajući takav postupak, došavši u Dubrovnik, putem izaslanika Osmanske imperije gospodina Perišića, dubrovačkoj vlasti je podnesena pritužba. Gospodin Cerkola iz Kastelnuove s teritorije spomenute države doveo je nekoliko osoba. Prilikom propitivanja su oni potvrdili navode, pa su dovedeni jedan službenik logističar i oružar koji su izvršili procjenu zaključivši da se radi o vrijednosti većoj od 19 hiljada groša. Do danas nisu dobili ni jednog groša. U skladu s procedurama upućene su žalbe. Ovim povodom će spomenuti izaslanik podnositi predstavke i službene zahtjeve. Obaveze procedure ovise u svakoj situaciji o mišljenju i volji nadležnog ministarstva. Usudujem se podnijeti predstavku i dopis. Krajnja odluka o ovom pitanju pripada onome ko je nadležan. 21. maj 1865. godine.

Trebinjski kajmakam

Munib

Trebinje

[Asâkir-i muvazzafe zâbitleri tarafından verilub matviyyen takdîm-i huzûr-ı 'âlî-i nezâretpenâhîleri kılınan müzekkire-i mutâla'asından karîn-i 'ilm-i übbehet-

²¹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, C.SH.00002.00092.001.

*rehîn-i asafâneleri buyurulacağı vecihle bundan çend-sene evvel Sutorina limanında bulunan asâkir-i müstahfızanın eşkiyâ tarafından mahsûr olunduğu sırada liman-ı mezbûrda vâki' kalenin terkiyle oraya civâr bulunan Avusturya memâlikinden Kastel Nuova'ya çekilmeğe mecbûr oldukları hengâmda memâlik-i şâhâneye muvâsalatlarında redd ve i'tâ olunmak üzere eslihalarını Avusturya Devleti...]*²²

DOKUMENT XII -novembar 1865.-

Zahtjev za povrat otuđenih predmeta od osmanskih vojnika u Sutorini

Naredba Bosanskom vilajetu

Od Osmanske vojske koja je stacionirana u Sutorini prilikom povratka je od strane austrijskih službenika na samoj granici zatraženo da izvrši predaju oružja, pa je pretoru/upravi Kastelnuove/Herceg Novog ono i predano. Nakon što je istoj vojsci ponovno vraćeno oružje, uočeno je da nedostaju predmeti u vrijednosti od 19 hiljada groša. Da bi se otuđeno vratilo, 21. maja 1865. godine od Trebinjskog kajmakamluka su stigli dopisi u kojima se od uvaženog Ministarstva vanjskih poslova traži da ambasadoru Osmanske imperije, koji boravi u Dubrovniku, pošalje primjerak prijevoda dopisa na francuskom jeziku. Da bi se dobile informacije, dopis je proslijeđen uvaženoj strani, a također je uz obrazloženje izvršena i numeracija dokumenta. 15. novembar 1865. godine.

*[Sutorina limanında bulunan asâkir-i müstahfızanın 'avdetlerinde Avusturya Devleti me'mûrlarının talebine mebnî re's-i hudûdunda redd olunmak üzere Kastel Nuova pretoruna teslim eyledikleri eslihanın asâkir-i merkûmeye hîn-i i'âdesinde nuksânı bulunan on dokuz bin gurûş kıymetlû eşyânın istihsâalı hakkında fî 25 Zilhicce sene 1281 târîhiyle muarrahân Trebin kaymakamlığından vürûd eden tahrîrât üzerine]*²³

²² T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00526.00033.005.

²³ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00526.00033.001.

DOKUMENT XIII

-mart 1866.-

'Status quo' i zabrana trgovine preko Sutorine

Prijevod izvještaja ambasade Austrije za Ministarstvo vanjskih poslova (osmansko)

15. mart 1866. godine

Kancelarija za prijevode pri Vladi Osmanske imperije

Između Metkovića i Mostara za kolski put, koji je u izgradnji, Osmanska imperija je dala svoje garancije. Prethodno je povodom njegovog završetka, 30. oktobra 1866. godine, moja malenkost od Vaše ekselencije, uvijek srećom bili praćeni, zatražila ispunjenje molbe za koju još nikada nije stigao odgovor. U vezi provođenja dogovorenih garancija, ponovno (Vam) se šalje dopis. Poštovanje procedura potvrđeno je ugovorom o izvođenju s Linanžeom. Za Klek i Sutorinu je utvrđena odluka sukladna 'statusu quo', a prema kojem je pomorska trgovina preko tih pristaništa zabranjena. Shodno tome, vizijom o izgradnji puta Mostar-Klek ne bi se ostvario željeni cilj. Prenosim stav države kojoj služim koristeći priliku da izrazim (prema Vama) geste poštovanja.

[Metković ile Mostar beyninde inşa olunmakda araba yolunun Saltanat-ı Seniyye'nin vukû'bulan ta'ahhüdü mûcibince bir ân akdem ikmâlî husûsunu fî 30 Teşrin-i Evvel sene 1866 tarîhiyle takrîr 'âcizânemle selef-i 'âlîleri fehâmetlû devletlû Paşa hazretlerinden iltimâs itmişidim takrîr-i mezkûrun henüz cevâbına destres olunamadığından ta'ahhüd-i mezkûrun icrâsını tekrâr-ı ihtâra...]²⁴

DOKUMENT XIV

-decembar 1869.-

Završetak izgradnje novog objekta karantina u Sutorini

Uvaženom Velikom veziru;

Broj 59

Predstavka odanih sluga;

U Sutorini su zahvaljujući Padišahovoj posvećenosti pitanju gradnje završeni započeti objekti karantina, te je s punom radošću i ponosom podignuta osmanska zastava. Shodno tome, putem pošte je 9. decembra 1869. godine pristigla telegrafska poruka od moje malenkosti u kojoj se daju predstavka i izvješće, te traži da uvažena strana Velikog vezira napravi uvid u

²⁴ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT 574/12/2.

stereoskopske nacрте koji se nalaze u prilogu. U istim nacrtima je prikazan završni izgled objekata. Tako su aktuelni zidovi izrađeni od punog kamena, a čitava građevina potpuno kompaktno i čvrsto sazdana. Također, sa strana se nalazi fizička zaštita s podignutim zidovima, te prostorije s prozorskim oknima i željeznom zaštitom, kao što su s vanjske strane postavljena željezna vrata koja su, kao i ona unutrašnja, na najbolji način i punoj formi napravljena u Dubrovniku. Spomenute građevine su, i na radost onih kojima je drago a i žalost onih kojima je to mrsko, uređene i dovršene. Iz priloga karti se može uvidjeti i prirodni položaj ovog kraja. Vama, Velikom veziru, 26. novembra 1870. godine imao sam dovoljno odvažnosti dostaviti detaljnu predstavku i pojašnjenje. U tom smislu, za očuvanje stalnog mira i stabilnosti tog kraja, tamo će se, shodno kapacitetima, zadržati do stotinu šezdeset vojnika Carske osmanske vojske. Preminuli Trebinjac Hasan-beg je prethodno raspolagao sa četiri objekta koje su razbojnici spalili i čija konstrukcija još uspravno stoji. Pristupilo se njihovoj popravci i ujedno na brdu preko puta spomenutog karantina iznova gradnji posebne vojno-policijske karaule za boravak petnaest vojnika, kao i na drugom obližnjem brdu određeno je mjesto za izgradnju kule-utvrđenja sa kapacitetom od četrdeset vojnika. Sve će biti privedeno kraju u roku od petnaest dana. Na završetku će nastali troškovi biti prikazani u preglednom defteru i urgentno dostavljeni. Spomenuti karantin, za koji je moja malenkost predočila i dala pojašnjenja u prethodnim telegrafskim porukama i predstavkama, isključujući druge objekte, ubrzo će biti stavljen u upotrebu. Spomenutom dijelu objekata koji trebaju popravke i gradnju se već pristupilo, ali Carska vojska na tim mjestima još nema mjesto za boravak. Izgradnja ovog područja postavlja se kao nužna obaveza, a zbog njegove atraktivnosti i aktuelne važnosti neophodno bi bilo da se za stalni boravak Carske osmanske vojske, u kapacitetu od četiri odreda, izda Vaša dozvola za gradnju manje kasarne. Prema datoj situaciji i poziciji, sva postignuća, kao i potonji detalji, također će biti predočeni i pojašnjeni za ovo mjesto za čiju izgradnju i otvaranje postoji želja visokih instanci osmanske vlasti i za šta će se, što je sasvim očito, dati sve moguće olakšice. Odvažio sam se dati predstavku i pojašnjenje stanja. O ovom pitanju krajnja odluka pripada onome ko je nadležan. 8. ramazana 1286. hidžretske, odnosno 12. decembra 1869. godine.

*[Sutorina'da inşâsına mübâşeret olunan karantina ebniyesinin sâye-i ümrân-vâye-i hazret-i padişahîde karîn-i hüsn-i hitâm olarak kemâl-ı sürür ve iftihâr ile sancak keşîde eylediği ve iktzâ eden resminin posta ile takdîm kılınacağı fî 27 Teşrîn-i Sâni sene 1285 târîhlü makâm-ı mu'allâ-yı vekâletpenâhîlerine keşîde kılınan telgrafnâme-i çâkerânemle 'arz ve iş'âr olunmuşîdi ebniye-i mezkûrenin resm-i mücessemi manzûr-ı fahâmet-i nüşûr-ı cenâb-ı sadâretpenâhileri buyurulmak üzere leffen takdîm olunduğuna mebnî ebniyenin hey'et-i mükemmelesi resm-i mezkûrda gösterildiği...]*²⁵

²⁵ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, I_DH.00604_042140_002_002

DOKUMENT XV

-maj 1870.-

Napori za uspostavljanje poreznog sistema u Sutorini

Uredu Bosanskog vilajeta

U toku su određene reforme u nahiji Sutorina koja pripada Trebinjskom kadiluku. Begovi i age u ovom kadiluku, nasljeđivanjem sa očeva na sinove, raspolažu zemljišnim površinama. Postavlja se pitanje kako suštinski spriječiti nezakovitosti koje se dešavaju prilikom najma spomenutog zemljišta? Zvanični dokumenti koji su prispjeli, dati su Vam na uvid. Prema sadržaju visokog dopisa, većinu spomenutog zemljišta radi poljoprivrede u najam uzimaju austrijski podanici iz Mokrina i Krivošija, koji pripadaju Kastelnuovom/Herceg Novom. Oni, kako se tvrdi, vlasnicima ne daju ništa, a također i ostali narod koji je tamo nastanjen ugledajući se na njih, vlasnicima ne daju propisane procenete, a ni državi propisani porez desetine. Spomenuti zapovjednik koji boravi u Raguzi kao izaslanik Osmanske imperije, uvaženi gospodin Perišić i nekoliko austrijskih službenika s vlasnicima zemljišta u Sutorini i najmoprimcima zajedno su iznova sačinili ugovor, pa su tako, kako se shvata, sve prihode od poreza desetine preuzeli. Uloženi trud i ambicije ovim povodom razlog su zadovoljstva i pohvale od strane ureda Velikog vezira. Ovaj dokument predstavlja odgovor s obrazloženjem. 25. maj 1870. godine.

*[Trebin kazâsı muzâfâtından Sutorina nâhyesinin ıslâhâtı sırasında kazâ-ı mezkûr bey ve ağaların eben 'an cedd taht-ı tasarruflarında bulunan arâzî-i müste'cerlerinin müdâhale-i gayr-ı meşrû'aları ne vecihle men' eylediği tafsilâta dâir tevârüd eden tahrîrât-ı behiyyeleri me'âli ma'lûm-ı senâveri oldu sûret-i iş'âr-ı vâlâlarına nazaran arâzî-i merkûmeden bir çoğunu Avustruya memâlikinden oraya mülâhık olan Kastel Nuova'ya tâbi' Mokrine ve Krivoşiye ahâlisi...]*²⁶

²⁶ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.UM.01108.00012.001.001.

DOKUMENT XVI

-juni 1870.-

Intenzivna gradnja objekata u Sutorini

Telegrafska poruka

14. juni 1870. godine

Iz Sarajeva u Istanbul

Visokoj poziciji Velikog vezira;

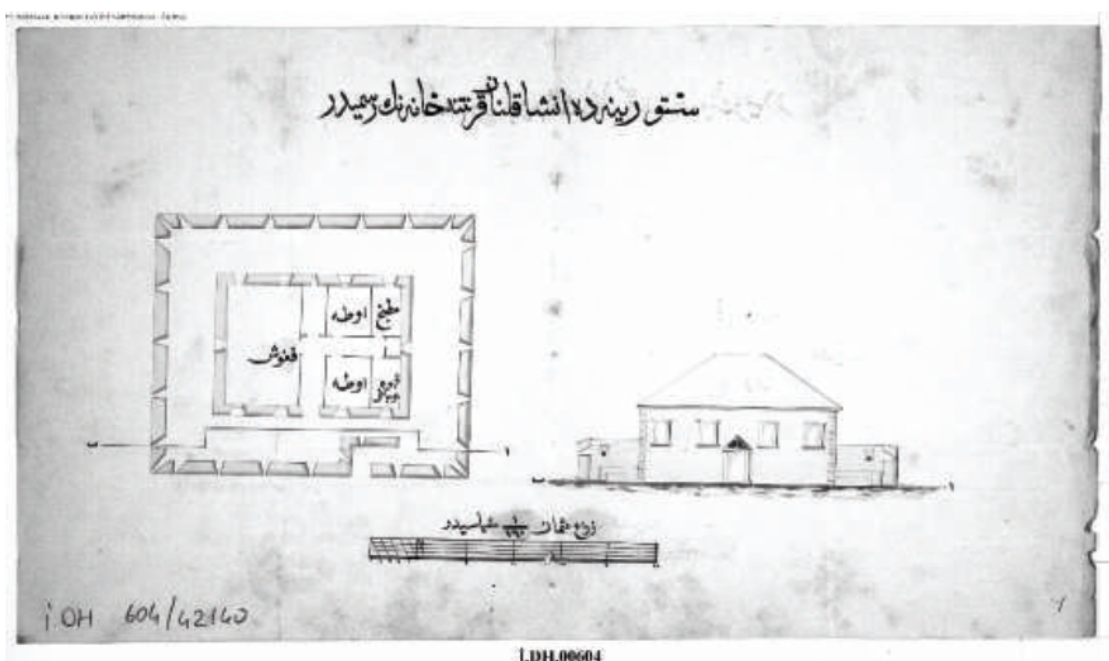
U Sutorini se grade državne građevine, pa tako za prevoz potrebnog materijala u pristanište uplovljavaju teretni brodovi. Od ambasade je zaprimljen dio dopisa datiran na 7. juni 1870. godine, koji je predočen i dalje proslijeđen putem telegrafske poruke koja je primljena. Upoznati ste da spomenuta tvrđava i vojna utvrđenja još nisu izgrađena, a karaulski objekti i karantin jesu. Također, gradi se jedna manja kasarna. Za sve to neophodno je dostaviti razne vrste građevinskog materijala, željeza, crijepa i stakla. Građevinski materijal će se od jednog subjekta kupiti i ponovo od austrijskih trgovaca unajmiti jedan brod za prevoz, o čemu je već dostavljeno izvješće. Prema tome, kada se radi o materijalu, ništa ne nedostaje, samo što se spomenute stvari moraju natovariti i prevući. Spomenuta kasarna će ovaj put biti dovršena i u nju će biti uvedena Carska osmanska vojska. Podnosim izvještaj, uvaženi gospodine. 13. juna 1870. godine.

Guverner i vojni zapovjednik Bosanskog vilajeta

Safvet

[Sutorina'da yapılmakda olan ebniye-i mîriye için levâzımat-ı inşâ'ıyyeyi mahmûl sefineler yanaştırılmakda olduğuna dâir sefâretten verilen haberin bi't-tahkik 'arz ve iş'ârı hakkında fî 26 Mayıs sene 1286 târihlü emr-i telgrafları alındı ma'lûm-ı 'ilm olduğu üzere öyle denildiği gibi kal'a ve istihkâmât-ı yapılmayub karağul hâneler ve bir karantinahâne yapılab bir küçük kışla...]²⁷

²⁷ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.NZD.01109.00004.001.

Nacrt novog karantina u Sutorini 1869. godine²⁸

DOKUMENT XVII

-august 1870.-

Očuvanje mira s Crnogorcima i lokalnim stanovništvom

Telegrafska poruka uvaženoj strani Velikog vezira od Bosanskog vilajeta

20. augusta 1870. godine

Shodno telegrafskoj poruci od 18. augusta 1870. godine u kojoj se navodi naredba, poduzete su aktivnosti vezane za Crnogorce. Prethodno je dostavljena predstavka u kojoj je navedeno da su specijalni špijuni ispitivali stanje, pokrete i prikupljali informacije. Očuvanje mira i stabilnosti nije upitno. Stoga sam i onima koji će doći u crkvu u Sutorini dostavio prijedloge. Tako je prošlog četvrtka više od dvije hiljade osoba došlo u crkvu, a tamošnja osmanska vojska, uzimajući od moje malenkosti instrukcije, bila je na punom oprezu. Prema onima koji su dolazili nije iskazana netrpeljivost, a spomenute osobe nakon što su u crkvi završeni obredi, ne praveći nikakve incidente, vratile su se u svoja mjesta. Sadašnje stanje je potpuno stabilno. Ponovo dostavljam izvještaj o primljenim instrukcijama od zamjenika zapovjednika Hercegovačkog mutesarifluka.“

²⁸ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, I_DH.00604_042140.

*[Karadağlılar hakkında fî 20 Cumâdelûlâ sene 1287 târîhlü telgraf emirleri mûcibince hareket olunacaktır mukaddemce 'arz kılındığı üzere mahsûs câsûslarla tahkîk-i ahvâl ve harekât ve ahhârdan ve muhâfaza-ı asâyişdan hâlî bulunulmamaktadır hattâ Sutorina kilisesi geleceklerini 'arz ettiğim eşhâs iki bin kişiden mütecâviz oldukları hâlde geçen Pençeşenbe günü bu kiliseye gelmiş...]*²⁹

DOKUMENT XVIII - oktobar 1870.-

O mogućem kršenju 'statusa quo' u Sutorini

Telegrafska poruka Bosanskom vilajetu, upit o pokretima vojske u Sutorini, 7. redžeba 1287. po H/3. oktobra 1870. godine

U Sutorini je stacionirana osmanska vojska za čiji odlazak i povratak iz Kastelnuove (Herceg Novi) nije dovoljan jedan čamac, već su se tamo transportni brodovi neupadljivo približili tvrđavi i radi dobrog utvrđivanja položaja iskricali potrebna sredstva za tu namjenu, što će (u konačnici) značiti kršenje statusa quo pod koji su stavljena pristaništa Klek i Sutorina 1853. godine.

Da bi se to spriječilo, ovaj put je od strane ambasade upućen dopis. S provođenjem potrebnih provjera i stvarnog stanja, kao i okolnostima ovog pitanja, urgentno se traži dostavljanje izvještaja.

*[Sutorina'da bulunan Asâkir-i Şâhâne'nin Kastelnuova'ya gidüb gelmeler için yalnız alınmış olan sandal ile iktifâ olunmayub nakliye sefînelerin dahi oraya bilâ tekellüf kale(ye) yanaşub ve istihkâmât inşâsına mahsûs bir takım edevât çıkarmakda olduklarından ve bu ise bin sekiz yüz elli üç senesinde mezkûr Sutorina ile Klek limanına bahren vaz' olunan istato-kvo'nun ihlâlına mûcib olacağından bahisle şu hâlin men'i bu defa cânib-i sefâretten bi't-takrîr ifâde kılınmış olmağla ol bâbda icrâ-yı tahkîkât-ı mukteziye ile hakikat-ı hâlin ve cereyân-ı mâddenin serî'an iş'arı matlûbdur.]*³⁰

²⁹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.UM.01111.00086.001.

³⁰ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT, 687/11.

DOKUMENT XIX**-oktobar 1870.-****Prebacivanje vojnih snaga iz Sutorine u Trebinje**

U Sutorini se nalazi ispražnjena kasarna koja je prepuštena poreskim službenicima i o čemu je u formi odgovora od komandanta vojne divizije za Bosnu i Hercegovinu, uvaženog general Ahmed-paše, dostavljena telegrafska poruka koja se shodno svome sadržaju veže za visoku odluku Velikog vezira, te oko tog pitanja odluka pripada nadležnoj instanci.

U Sutorini je osmanska vojska, koja je bila u kasarni i pod šatorima, u cjelosti prebačena u Trebinje. Kasarna je prepuštena poreskim službenicima 7. oktobra 1870. godine prema telegrafskoj naredbi koju sam preuzeo: „Spomenuta vojska će hitno biti prebačena u Trebinje.“ Iako u spomenutoj Sutorini nije samo ostala kasarna, već i zgrada ambulante s karantinom, kao i jedno utvrđenje. Pošto tamo nema poreskih službenika, kome će, onda biti obavezno prepustiti ove državne objekte? Čekam odgovor na ovo pitanje.

*[Sutorina'da kâin kışlanın tahliyesiyle rûsûmât-ı me'mûrlarına terki hakkında vâki' olan iş'âra cevâben Bosna ve Hersek fırka-ı askeriyesi kumandanı ferîk se'âdetlû Ahmed Paşa hazretlerinin vârid olan telgrafnâmesi leffen takdîm kılınmağla me'âline nazaran müteallik buyurulacak emr ü irâde-i 'aliyye-i cenâb-ı vekâletpenâhilerinin iş'ârı bâbında emr ü fermân-ı hazret-i veliyyü'l-emrindir. Sutorina'da kışla va çadır altında bulunan Asâkir-i Şâhânenin kâmilin Trebin'e naklıyla...]*³¹

DOKUMENT XX**-novembar 1870.-****Obnova devastirane karaule u Sutorini**

Uvaženoj Vojnoj komandi Bosne i Hercegovine

Uvaženi gospodine,

upoznati ste da bi u mjestu Dubovik, koje gleda na Sutorinu, bilo odgovarajuće izgraditi vojno-policijsku karaulu s kapacitetom za deset vojnika. Nakon što je Carska osmanska vojska pokrenuta ka Trebinju, austrijski podanici su sa narodom iz Mokrina, i također nekoliko naših podanika, zajedno od krova do temelja s jedne strane u potpunosti devastirali utvrđenje.

³¹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.NZD.00785.00016.001.

Stereoskopska skica srušenog utvrđenja s primjerkom deftera troškova će ovih dana biti dostavljena. Sadašnji troškovi karaule su poslani nadležnom ministarstvu u prilogu na sagledavanje. O ovom pitanju krajnju odluku donosi onaj ko je nadležan. 12. novembar 1870. godine.

Kajmakam Trebinja

Ali

[Ma'lûm-ı 'âlî-i kumandan-ı ekremileri buyurulduğu vecihle Sutorina'ya nâzır Dubovik nâm mahalde on nefer ikâme edebilecek bir bâb karağulhânenin inşâsı iltiyâm-pezîr olub mahall-i mezkûrdan Asâkir-i Şâhâne Trebin'e hareket ettikten sonra Avusturya Devleti teba'asından Mokrine ahâlîleriyle bizim ahâlîden bir kaç kimesneler birlikde olarak bir tarafını sakıfıdan zîr-i zemîne kadar...]³²

DOKUMENT XXI

-juli 1871.-

Dostavljanje skice i procjene troškova obnove karaule u Sutorini

Uvaženoj Glavnoj komandi Osmanske vojske

Broj 94

Cijenjeni gospodine,

na prethodni dopis, datiran na 1. maj 1871. godine, u vidu odgovora pristigla je naredba Glavne komande u kojoj se navodi da je za neka mjesta u Sutorini u kojima su devastirane vojno-policijske karaule poslana predstavka i spis s kartom i defterom troškova. Naredba je izdata, kao što je ista prosljeđena na lice mjesta. Ovom prilikom u prilogu je poslana karta na kojoj su prikazana mjesta devastacije. S lijeve strane nalazi se obračun troškova popravke, što je također numerisano. Stanovnici sela Mokrine su zajedno s nekim našim neuračunljivim podanicima izvršili devastaciju, kako se može zaključiti iz informacija koje su došle s lica mjesta. Uvaženoj strani se ove informacije daju na znanje. O ovom pitanju odluku donosi onaj ko je nadležan. 25. juli 1871. godine

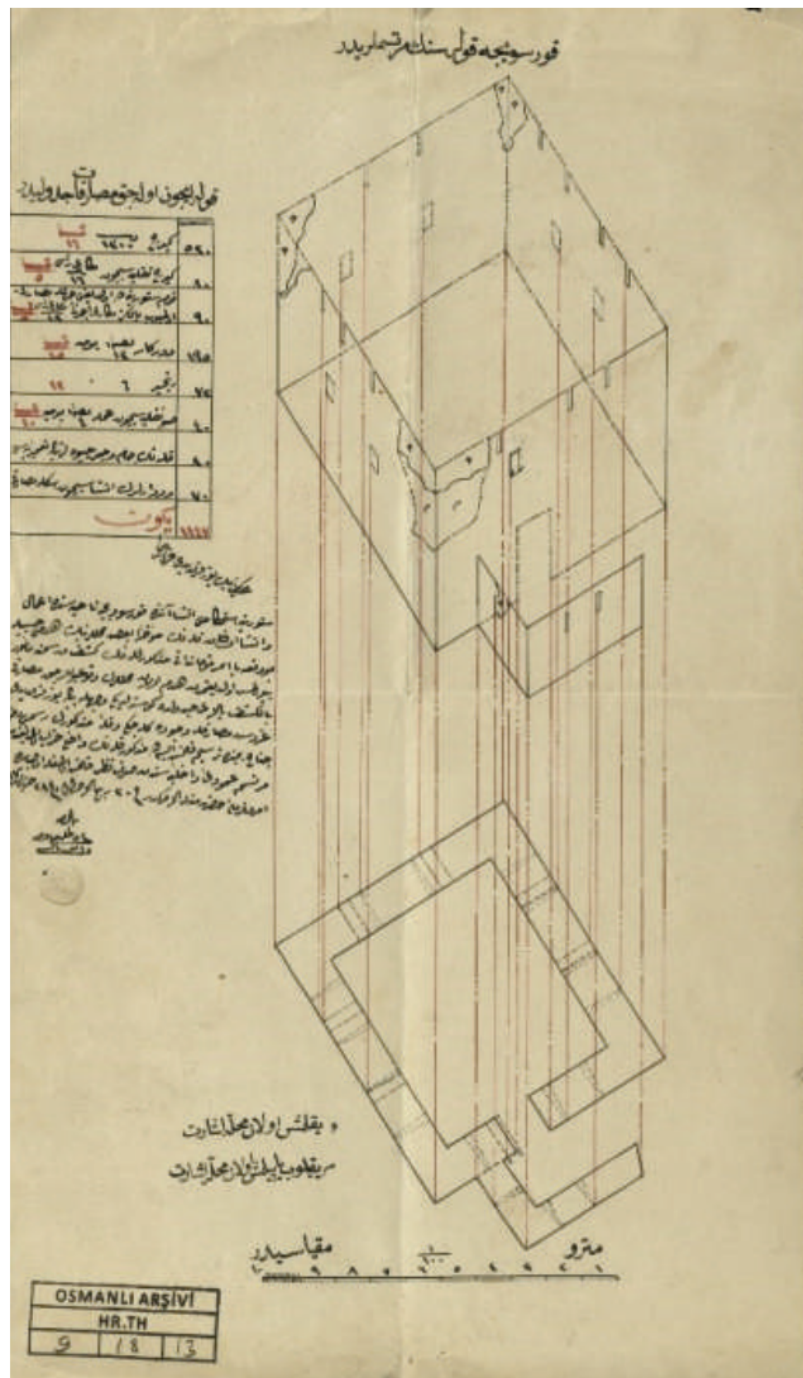
Iz Sarajeva

General i vojni komandant Bosne i Hercegovine, Ahmed Hamdi

[Sebkat eden 'arz ve iş'âra cevâben fi 10 Safer sene 1288 târihiyle mu'arrahan şeref-efzâ-yı vürûd olan emirnâme-i 'âlî-i cenâb-ı sipehsâlârilerinde Sutorina'da inşâ

³² T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.001.

*olunub mu'ahharan bazı mahalleri hedm edilen karağulhânenin kimler tarafından hedm olduğunun 'arz ve iş'âr ve lâzım gelen harîta ile masraf defterinin dahi takdîm ve tesyâr kılınmış emr ü fermân buyurulmuş ve keyfiyet mahalline yazılmış olmasıyla zikr olunan karağulhânenin bu kere vürûd eden haritası...]*³³

Nacrt kule u Kruševicama³⁴

³³ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.012.

³⁴ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.013.

Pregled budućih troškova za obnovu kule:

Kreč; 1300 oka; groša: 16	520
Prijevoz kreča; unajmljene tovarne životinje: 16, groša: 5	80
Pijesak već postoji u Sutorini, pa nema troškova za njegovu nabavku, već samo za prijevoz; unajmljene tovarne životinje: 18	90
Dnevnicu majstora: 13; groša: 15	195
Radnici: 6; groša: 12	72
Naknada za prijevoz vode dnevno: 4; groša 10	40
Popravka stakla i prozora	80
Skela za popravku zidova	70
Sveukupno:	1147
U Sutorini, nahiji Kruševica, u toku su radovi na vojno-polijskom uporištu čiji su dijelovi devastirani. Ovom prilikom naredbom komande službeno sam zadužen da procijenim troškove i napravim nacrt. Troškovi obnove devastiranih dijelova prikazani su u gornjem pregledu, a iznose 1147 groša. Na desnoj strani je urađen nacrt kule. Kula nije iznutra devastirana, pa zato vertikalnom unutrašnjem nacrtu nije pridana pažnja. O ovom pitanju konačnu odluku donosi onaj ko je nadležan. 6. septembar 1281. godine. Vođa komisije za uviđaj i procjenu Oznaka za devastirane dijelove Oznaka za devastirane dijelove koji su naknadno rađeni	

DOKUMENT XXII

-septembar 1871.-

Ispitivanje činjenica o devastaciji karaule u Sutorini

Ured Velikog vezira

Ministarstvo vanjskih poslova

Protokol Ministarstva

Primjerak dopisa Glavne komande Osmanske vojske koji je zaprimljen 4. septembra 1871. godine

Prema onome što je iskazano i kao informacija dostavljeno od ureda Velikog vezira, te prema istaknutim pojedinostima iz spomenutih primjeraka dopisa, koje odane sluge bez pogovora prihvatiše, iz korespondencije spomenutog Ahmed-paše s naznačenom ambasadam primjetna je različitost u dokazivanju činjenica. Spomenuti paša je zatražio informacije, pa je tim povodom u odgovoru navedeno „da je spomenuta vojno-polijska karaula na austrijskoj teritoriji i da je od strane stanovnika sela Mokrine, tj. nekih naših pojedinaca srušena i uništena.“ S tog mjesta je dostavljena i karta. Spomenuti dopisi i karta se dostavljaju na razmatranje uredu

Velikog vezira. Prethodni primjerci dopisa također se dostavljaju u prilogu. O ovom pitanju krajnju odluku donosi onaj ko je nadležan.

*[Mantûk-ı emr ve iş'âr-ı 'âlî-i cenâb-ı Sadâretpenâhileri ve mezkûr sûretler mezâyâsı karîn-i ikân-ı çâkeri olarak müşârûn-ileyh Ahmed Paşa'nın iş'ârıyla sefâret-i müşârûn-ileyhânın tahkikâtı beyninde görünen mübâyet Paşa-yı müşârûn-ileyhden isti'lâm olunmuşidi bu kere gelen cevâbda karağulhâne-i mezkûrun Avusturya mahalki dâhilinde kâin Mokrine karyesi ahâlîsiyle...]*³⁵

DOKUMENT XXIII

-januar 1872.-

Formiranje komisije za procjenu štete na osmanskoj karauli u Sutorini

Broj 270

Prijevod izvještaja koji je ambasadi Beča (Austrije) dostavljen od Ministarstva vanjskih poslova, 27. januara 1872. godine.

Prema informacijama koje u dobijene od Ministarstva vanjskih poslova, stanovnici sela Mokrine su atakovali na osmansku vojno-policijsku karaulu u Sutorini, što shodno prenesenim obavijestima predstavlja čin nasilja. Ponovno su s Ministarstvom unutrašnjih poslova urgentno razmijenjene informacije. Austrijski službenici u Dalmaciji dobili su nove informacije na osnovu kojih mogu potvrditi prethodna izvješća kao pouzdana. 'Kako je Osmanska vojska napuštajući to mjesto i ostavila ga, u takvom stanju je i danas', rekli su ustrajavajući na toj tvrdnji. Austrijska monarhija je smislu rješavanja problema pružila nadu iznoseći uredu Velikog vezira dokaze o svojoj potpunoj ispravnosti. Različita izvješća sa obje strane uzrokovala su nedoumice i rezultirale pojavom sumnji. Sa službenicima Osmanske imperije je potrebno zajedno na licu mjesta napraviti savjetodavni sastanak pri čemu bi se prikazala nastala oštećenja na karauli. Za proizašle štete je potrebno napraviti procjenu i stanovnicima Mokrina pokazati koliko je njihovo postupanje bilo ogavno. Od njih je potrebno tražiti nadoknadu štete zaračunavanjem iznosa, te da službe budu spremne imenovati procjenitelje, navodi se u izvještaju. Protiv spomenutih stanovnika je potrebno provesti istrage iznošenjem optužbi. Oni koji budu zaslužili, zakonske kazne će im se proklamovati posebnom odlukom, navodi se na kraju zapisa. Ministarstvu vanjskih poslova se daje prethodno spomenuto zaduženje da uredu Velikog vezira podnese predstavku i obrazloženja. Uvažena ambasada treba da uloži trud s punom nadom da data zaduženja budu prihvaćena. Trenutno je prihvaćeno da glavni konsultant Kotora - gospodin De Rajdih, zatim guverner Kastelnuove- kolonel De Marino, te predsjednik komisije za nekretnine,

³⁵ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00719.00044.001.

koji je ponovo postavljen za upravnika sreza Kotor - inženjer Ganes, prisustvom na licu mjesta krajnju odluku donosi onaj ko je nadležan. zajedno učestvuju u spomenutim istragama. O onima koji će biti imenovani potrebno je obavijestiti uvaženu službu, a to će biti razlog posebnog zadovoljstva Ministarstva vanjskih poslova.

Prijevod odgovara sačuvanom dokumentu na francuskom jeziku

10. mart 1872. godine

Ured za prijevod i spise pri Ministarstvu vanjskih poslova

*[Umûr-ı ecnebiyye Nezâret-i Seniyyesi'nin almış olduğu ma'lûmâta göre Mokrin kazâsının ahâlisi tarafından Sutorina'daki karağulhâne-i osmânînin 'aleyhinde icrâ kılınmış olduğu rivâyet olunan ef'âl-ı cebriyyeye dâir bi-tekrâr Dâhiliye Nezâreti'yle muhâbereye müsâra'at eyledi Dalmaçya'da bulunan Avusturya Devleti me'mûrları almış oldukları ma'lûmât-ı cedîde üzerine mukaddemki ifâdâtını te'kid etmeğe muktedir olduklarını i'tikâd idüeb...]*³⁶

DOKUMENT XXIV

-juli 1872.-

Neosnovano potraživanje odštete za objekte u Sutorini

Uvaženoj strani Velikog vezira;

Predstavka odanih sluga;

21. jula 1872. godine, numerisano brojem 305, uz znanje odjela Ministarstva vanjskih poslova od uvažene strane Velikog vezira sačinjena je i poslana naredba u kojoj se navodi da se za imovinu nasljednika preminulog austrijskog državljanina Žana Katića u Sutorini, tačnije u pripadajućem mjestu Slatina, koja je stavljena pod vojnu kontrolu traži odšteta. Radi se o dvije kuće. Sa zapovjedništvom vilajeta su razmjenom informacije izvršene potrebne provjere i uzete detaljne informacije, te je u smislu rezultata istrage i okončanja spora spomenuto zapovjedništvo u odgovoru naznačilo da je tvrdnja nasljednika preminulog neosnovana. Iz tog mjesta je pristiglo i vojnoj upravi dostavljeno izvješće koje u prilogu sadrži primjerke poslanog sudskog rješenja i uvjerenja o vlasništvu. Spomenuti dostavljeni primjerci su odlukom Vijeća vilajeta proslijeđeni uredu Velikog vezira. Shodno sadržaju istih, molimo da isti ured dadne svoje uvaženo mišljenje. O ovom pitanju odluku donosi onaj ko je nadležan. 1. oktobar 1872. godine

Zamjenik guvernera i defterdar Bosne

Hakki

³⁶ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.005..

*[Dâire-i Nezaret-i Celîle-i Hâriciye ma'rifetiyle makâm-ı 'âlî-i Sadâretpenahîlerinden tastîr ve tesyîr buyurulan emirnâme-i sâmiye Avusturya Devleti teba'asından müteveffâ Jan Katiç nâm kimesne versesinin taht-ı tasarrufunda ve Sutorina'da vâki' İslatina'da bulunan ve cihet-i askeriyeden zabt olunduğu bi'l-iddi'â bihâsının tazmîni istid'â kılınan iki bâb hâne...]*³⁷

DOKUMENT XXV

-oktobar 1875.-

Urgencija za slanje vojnih snaga u Sutorinu

Ured Velikog vezira

Ministarstvo vanjskih poslova

Protokol Ministarstva

Primjerak dopisa napisanog Glavnoj komandi Osmanske vojske, 6. oktobra 1875. godine

Nedavno je od Bosanskog vilajeta preuzeta i Vojnoj komandi poslana telegrafska poruka prema kojoj će za Sutorinu s naoružanjem biti poslana dva potpuna bataljona Carske osmanske vojske, i to posebnim brodom, a za to je već upućen zahtjev. Prema dopisu, držanje vojnih snaga u blizini pristaništa u Sutorini smatra se nužnim. Iz Izmira još nisu poslani organizovani bataljoni vojske, o čemu je provedeno ispitivanje činjenica. Dva tražena bataljona bi što prije trebalo organizovati i poslati, pa se očekuje da se tome posveti posebna pažnja, i to u skladu s Vašom voljom, gospodine.

Primjerak dobijenog odgovora od Glavne komande, 7. oktobra 1875. godine

Sadržaj dopisa od uvaženog ministarstva i spomenuto značenje telegrafske poruke blagovremeno su prihvaćeni od moje malenkosti. Iz Izmira će za Klek biti poslana četiri bataljona, koja su u suštini još u Izmiru. Za pokretanje carskog broda „Šiar-i Nusret“ potrebna je saglasnost i naredba ureda Velikog vezira. Od spomenutih bataljona će dva biti iskrcana u Sutorini, i o tome su sami bataljoni dostavili vijest miralaju. Sa istim bataljonima će biti poslana opskrba i naoružanje dovoljni za dva mjeseca. Prema ukupnim informacijama iz spomenutog vilajeta, kao i mogućnosti obezbjeđenja opskrbe za dva mjeseca, vrijeme je bilo neodgovarajuće, kao što je za iskrcavanje u Sutorini potrebno obezbijediti službenu saglasnost Austrijske monarhije. U skladu s normalnim okolnostima, brod će direktno ići za Klek, a nakon iskrcavanja i ukrcavanja potrebne opskrbe na Kleku i dobijanja potrebne dozvole od spomenute države, u povratku će miralaj izvršiti iskrcavanje u Sutorini. Za odlazak tamo bilo je potrebno vilajetu

³⁷ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.UM.01223.0008.001

prenijeti obavijest dostavom telegrafske poruke. Za ulazak broda u pristanište Sutorina potrebno je navesti razloge ambasadi Beča (Austrije), što je u domenu nadležnosti i volje Velikog vezira.

*[Bosna Vilâyeti'nden mu'ahharan alınub leffen savb-ı 'âlî-i sipehsâlârîlerine irsâl kılınan telgrafnâmede muharrer olduğu vecihle Sutorina tarafı için mühimmâtıyla mükemmel iki tâbûr-ı Asâkir-i Şâhânînin mahsûsan bir ile doğruca oraya irsâlî istid'â olunmuş olubsûret-i iş'âra göre Sutorina iskelesi civârında bir kuvve-i askeriyyenin bulundurmasına lüzûm görünmüş ve İzmir'den müretteb tâbûrların henüz gönderilmemiş olduğu dahi tahkîk kılınmış olduğundan istenilen iki tâbûrun bi rân evvel tertîb ve îsâlî inâyet-i mahsûsalarından mütemennâdır irâde efendimindir.]*³⁸

DOKUMENT XXVI

Sutorinski zemljoposjednici u osmanskome katastru -1871-1875.-

U Osmanskom katastarskoj evidenciji, koja je za Bosnu i Hercegovinu vođena od 1865. do 1875. godine, područje današnje Sutorine se vodilo pod Trebinjskim kadilukom.³⁹ Većina upisanih posjeda u Sutorini je kategorisana kao 'tarla' – obradivo zemljište.

Zemljoposjednici u Sutorini 1871- 1875. godine bili su sljedeći:

	Zemljoposjednik	Način stjecanja	Broj parcela	Godina upisa	Broj deftera
1.	Jovo, Mitar, Roko i Leso, djeca Đordija Popovića	ustupanjem od Husejna, Hamze, Mustafe i Mehmeda, djece Numanove	1	1875.	5279
2.	Husejn-aga, Hamza efendija, Mustafa i Mehmed djeca Numan-age hadži Hasanovića		1	1875.	5279
3.	Ibrahim sin Alije	zamjena	4	1875.	5281
4.	Mahmud, Muharem i Zejneb, djeca Ademova	zamjena	3	1875.	5281
5.	Salih, Arifa, Osman i Sulejman		1	1875.	5281
6.	Salih sin Halila	nakon smrti sina Halida	2	1875.	5281
7.	Đuro i Božo	ustupanjem od Saliha sina Halila, ustupanjem od Sulejmana, Osmana, Šaćira i Arifa	9	1875.	5281

³⁸ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00895.00006.004.

³⁹ T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, Tapu Arşiv Başkanlığı, Tapu Zabıt Defterleri, Bosna-Hersek – Trebine, defter no. 5278, 5279, 5280, 5281.

8.	Boško sin Marka	ustupanjem od Selima sina Alije	1	1875.	5281
9.	Ivan i Mičo		2	1875.	5281
10.	Pero sin Jovka, Nikola sin Mato i Vaso, djeca Špire	ustupanjem od Abdulaha sina Sulejmana, Ibrahima i Sevde	1	1875.	
11.	Todor, Jovko i Kosto	isto također	1	1875.	5281
12.	Abdulah sin Sulejmana, Ibrahim i Sevda	zamjena	1	1875.	5281
13.	Lazo, Špiro i Joksim	ustupanjem od Husejna, Mustafe, Hamze i Mehmeda	2	1875.	5281
14.	Mitar, Jovo, Pero i Đuro	isto također	2	1875.	5279
15.	Glišo, Savo i Tomo	isto također	1	1875.	5279
16.	Lazo, Špiro i Joksim	isto također	2	1875.	5279
17.	Pero sin Nikole	ustupanjem od Mehmeda, Šaćira, Sulejmana i Muharema	1	1875.	5280
18.	Sulejman i Muharem sinovi Mehmeda, Husejn i Šaćir sinovi Husejna	ustupanjem od Mehmeda, Šaćira, Sulejmana i Muharema	1	1875.	5280
19.	Jovan sin Đurana Kostić, Božo sin Mirka Dražar i Pero Tomasović	ustupanjem od Omer-age sina Ismail-age hadži Hasanovića	1	1875.	5278
20.	Tahir, Ibrahim	ustupanjem od oca Saliha	7	1871.	5278
21.	Filip sin Lake, Mičo sin Jovka	dodjelom od države	5	1871.	5277
22.	Pero sin Lake Kostić		5	1871.	5277
23.	Arif, Abdulah, Ahmed, Mehmed i Emina	ustupanjem od oca Derviša Dizdarevića	28	1871.	5277
24.	Ahmed-beg, Hasan-beg, Hamza-beg, Nuriya, Emina, Hatidža, djeca Ibrahim-bega	ustupanjem od očeva Hasan-bega i Ibrahim-bega	32	1871.	5277
25.	Pašana	ustupanjem od Ferhad-age Kurtovića	4	1871.	5277
26.	Rizvan, Hatidža i Fatima, djeca sina Mustafe i Dulije kćeri Mula Hasanove	rješenjem	9	1871.	5277
27.	Mula Hasan, mula Ahmed, Mehmed i Omer	ustupanjem od oca mula Bećira Arslanagića	25	1871.	5277
28.	Mehmed, Ahmed, Ibrahim, Emina i Rukija	ustupanjem od oca Ibrahim-age Demiragića	12	1871.	5277
29.	Abdi-age	ustupanjem od Ahmed-age Dizdarevića	3	1871.	5277
30.	Hasan sin Ahmeta, Hasan, Omer, Halil i Merjema, djeca Mustafina	ustupanjem od očeva Ahmeta i Mustafe	1	1871.	5277
31.	Hasan sin Ahmeta, Hasan, Omer, Halil i Merjema, djeca Mustafina	ustupanjem od očeva Ahmeta i Mustafe	1	1871.	5277
32.	Muharem-age sin Mustafa-age, Arif, Abdulah, Mehmed, Ahmed i Emina, djeca Derviš-age Dizdarevića	rješenjem	1	1871.	5277
33.	Mustafa-age sin Derviš-age, Arif i Arslan sinovi Ibrahima, Derviš i Umugulsum, djeca Hasan-age	ustupanjem od očeva Derviš-age, Ibrahima i Hasan-age Arslanagića	11	1871.	5277
34.	Hasan, Omer, Halil i Merjema	ustupanjem od oca Mustafe Kurtovića	12	1871.	5277
35.	Mehmed-age i Omer-age djeca Ibrahima, Ibrahim i Mustafa djeca Husejna	ustupanjem od očeva Ibrahima i Husejna	5	1871.	5277
36.	Mehmed, Halid i Ibrahim	ustupanjem od Sulejmana hadži Hasanovića	2	1871.	5277

37.	Derviš sin hadži Ahmeda, Mehmed-beg, Hatidža i Fatima, djeca Jusufova, Abdulah i Duliya, djeca mula Hasana	rješenjem	1	1871.	5277
38.	Mirko i Đuro, djeca Luke Babalić	dodjelom od države	1	1871.	5277
39.	Muharem-aga sin Mustafa-age Dizdarevića	rješenjem	30	1871.	5277
40.	Muharem-aga sin Mustafa-age, Arif, Abdulah, Mehmed, Ahmed i Emina, djeca Derviš-age	ustupanjem od očeva Mustafe-age i Derviš-age Dizdarevića	9	1871.	5277
41.	Mehmed sin Ibrahima Bračković	ustupanjem od majke Dudije	1	1871.	5277
42.	Muharem-aga sin Mustafa-age Dizdarevića	rješenjem	30	1871.	5277
43.	Muharem-aga sin Mustafa-age, Arif, Abdulah, Mehmed, Ahmed i Emina, djeca Derviš-age	ustupanjem od očeva Mustafe-age i Derviš-age Dizdarevića	9	1871.	5277
44.	Nikola i Jovko	ustupanjem od oca Đure	5	1871.	5277
45.	Mehmed sin Ibrahima Bračković	ustupanjem od majke Dudije	1	1871.	5277
46.	Omer efendija sin Sulejman efendije, hadži Husejn i Hasan, djeca mula Osmana	ustupanjem od očeva Sulejman efendije i mula Hasana	20	1871.	5277
47.	Mula Salih sin Mustafe, Mahmud, Sulejman, Ahmed-efendija, Mustafa, Hasan, Rukija, Fatima i Nefisa	ustupanjem od očeva Mustafe i hadži Osmana Salihovića	2	1871.	5277
48.	(Njivice) Mula Salih sin Mustafe, Mahmud, Sulejman, Ahmed-efendija, Mustafa, Hasan, Rukija, Fatima i Nefisa	ustupanjem od očeva Mustafe i hadži Osmana Salihovića	2	1871.	5277
49.	(Njivice) Abdi-aga, Osman i Hasan, djeca Ahmedova Jusuf i Husejn, djeca Abdulahova Halid-aga, Dževahira, Nuriya i Began, djeca Jusufa Tanovića Osman, Halid, Mehmed, Muharem, Hatidža, djeca Mustafina	ustupanjem od očeva Ahmeda, Abdulaha, Jusufa Tanovića i Mustafa-age	2	1871.	5277

THE PORT OF SUTORINA IN OTTOMAN DOCUMENTS, XIX CENTURY

SUMMARY

Since 1851, the Ottoman Empire intensified its activities in constructing health institutions and supporting facilities in Rumelia, and thus also in Sutorina, which, alongside Klek-Neum, represented the second exit to the sea for Bosnia and Herzegovina. As early as 1859, following the end of the rebellion, a decision was made to construct a new quarantine station and the road leading to it. In the next decade, there was consideration to build a much stronger military stronghold in Sutorina. In 1864, the quarantine was renewed, and the following year,

Rifat Efendi was mentioned for the first time as the administrator of the quarantine. Similar to Klek-Neum, in Sutorina, besides military formations, there were regular services provided by the quarantine manager, policemen, and guards. In December 1869, the construction of the new quarantine in Sutorina was finally completed, as was the intensified construction of fortification facilities in the wider area of Sutorina. In the subsequent year, reforms are set to be implemented in the Trebinje qadiluk and its associated nahiyah, aiming for a more efficient collection of arrears and incoming tax obligations. Due to the rapid unfolding of events, by October 1870, the Ottoman army, previously stationed in newly established facilities in Sutorina, withdrew towards Trebinje. Simultaneously, inhabitants of the adjacent Austrian territory, particularly from the border village of Mokrine, along with some local residents, engaged in the destruction of the military fortification – the tower in Kruševica. Ultimately, a quarantine, complete with an infirmary, barracks, and a police station, was established in Sutorina. All these details are encompassed in the twenty-six documents presented in this paper.

IZVORI I LITERATURA

- Ali Cevat *Memâlik-i Osmaniye'nin tarih ve coğrafya lûgatı*, Dersaadet Istanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1313. H.
- *Bosna ve Hersek Vilayeti Salnamesi*, za 1868, 1871, 1874, 1875 i 1878. godinu; Vilajetska uprava Bosanskog vilajeta; Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo. Signature: 811/868, 871, 874, 875 i 878.
- Emir Demir, *Bosanskohercegovačko pristanište Klek-Neum u osmanskim dokumentima 1859-1876*, Fondacija za podršku naučnoistraživačkom radu i obrazovanju „Spektrum“ Sarajevo, 2023.
- Emir Demir, *Osmanske građevine na Klek-Neumu u XIX stoljeću* časopis „Hercegovina“ – izdanje Muzej Hercegovine u Mostaru, 2023.
- Galib Šljivo, *Izlaz Bosne i Hercegovine na Jadran, Klek i Sutorina u međunarodnim odnosima 1815. do 1878. godine*, Tešanj, 2001.
- Hivzija Hasandedić, *Muslimanska baština Bošnjaka II dio – Herceg-Novi i okolina, Vrgorac i okolina, Imotska krajina, Makarsko primorje, Zapadna Hercegovina*, Islamski kulturni centar Mostar, 1999.
- Muriz Spahić i ostali, *Sutorina – uzurpirani geografski teritorij Bosne i Hercegovine*, Acta geographica Bosniae et Herzegovinae, posebno izdanje Sutorina, 2015.

Arhivska građa:

- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.MVL. 45.15.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.NZD.00669.00072.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.NZD.01109.00004.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.UM.01108.00012.001.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.UM.01111.00086.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.}MKT.UM.01223.0008.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, C.SH. 24.1167.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, C.SH.00002.00092.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT 574/12/2.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT, 687/11.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00307.00016.001
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00316.00073.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00492.00087.002.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00526.00033.005.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00526.00033.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00719.00044.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.MKT.00895.00006.004.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.012.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.013.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.013.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, HR.TH.00009.00018.005.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, İ.HR.00084.004097.005.001.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, İ.MVL. 250.9166.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, I_DH.00604_042140_002_002.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, I_DH.00604_042140.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, Tapu Arşiv Başkanlığı, Tapu Zabıt Defterleri, Bosna-Hersek – Trebine, defter no. 5278, 5279, 5280, 5281.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, TŞRBNM. 00028.00032.003.
- T.C. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), İstanbul, A.MKT.NZD.00785.00016.00

